

Лекція 6. Державна влада як засіб протидії кримінальним загрозам

План

1. Держава: основні ознаки та функції.
2. Основні теорії походження держави.
3. Держава і злочинність: небезпека взаємодії.

Література:

1. Горшенков Г.Н., Горшенков Г.Г. Государство и преступность: опасность взаимодействия. Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. URL: <http://www.vestnik.unn.ru/ru/nomera/?anum=881>
2. Что говорит криминалитет о санкциях против воров в законе. *Незалежна Служба Новин*. URL: <https://bloginside.in.ua>
3. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: Підручник. 3-тє видання. Київ : Алерта; ЦУП, 2011. 524 с.

1. Держава: основні ознаки та функції

Держава – організація політичної влади.

Організація – система взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів.

Влада – здатність здійснювати вирішальний вплив на поведінку і діяльність людей з допомогою примусу, сили волі, авторитету та інших засобів.

Політика – сфера діяльності, що охоплює питання управління суспільством.

Основні ознаки держави: 1) *механізм держави* (система органів влади); 2) *право*, яке є основним регулятором суспільних відносин; 3) *громадяни (піддані)*, які юридично пов'язані з державною владою взаємними правами і обов'язками; 4) *територія*, на яку розповсюджується дія права; 5) *суверенітет* – верховенство влади на даній території; 6) *податки*; 7) *виключне право на примус і насильство* (здійснюється правоохоронними органами).

Функції держави – це основні напрями і сторони діяльності держави, що виражають її сутність та соціальне призначення. Залежно від принципу розподілу влади виділяють *законодавчу, виконавчо-розпорядчу, судову, контрольню-наглядову функції*, а від сфери прикладання – *внутрішні та зовнішні функції держави*.

Внутрішні функції держави: 1) *політична функція* – здійснення управління суспільством; 2) *економічна функція* – регулювання відносин в економічній сфері; 3)

правова функція – регулювання суспільних відносин засобами права; 4) *соціальна функція* – регулювання відносин між соціальними групами; 5) *фіскальна функція* – стягування податків і мита, облік ресурсів та доходів, контроль за надходженням та розподілом коштів; 6) *правоохоронна функція* – забезпечення правопорядку в суспільстві та протидія правопорушенням; 7) *природоохоронна (екологічна) функція* – регулювання процесу використання природних ресурсів і збереження природного середовища; 8) *культурна функція* – організація науки та освіти, забезпечення збереження культурної спадщини; 9) *інформаційна функція* – організація системи отримання, використання, розповсюдження і зберігання інформації.

Зовнішні функції держави: 1) *функція забезпечення безпеки держави* (захист країни від нападу ззовні, захист загальнонаціональних інтересів від деструктивних дій усередині країни); 2) *функція міжнародної співпраці та інтеграції до світової спільноти* (спільна діяльність держав у політичній, економічній, культурній та інших сферах, співпраця в межах міжнародних і регіональних організацій).

2. Основні теорії походження держави

Теорії виникнення держави – теорії, що пояснюють сенс і характер змін, умови і причини виникнення держави.

Міфологічна теорія походження держави пояснює виникнення держави міфами про встановлення порядку на певній території.

Теократична теорія (Тома Аквінський) стверджує, що держава виникає по волі Бога.

Патріархальна теорія (автори Арістотель, Г. Філмер, М. Михайловський) стверджує, що держава виникає внаслідок об'єднання родів у племена, племен у племінні союзи та більші державні об'єднання, що супроводжується перетворення влади батька на владу князя.

Договірна теорія (Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо) стверджує, що держава виникла в результаті укладання угоди про умови і правила спільного проживання.

Теорія насильства (автори К. Каутський, Л. Гумплович, Є. Дюрінг) стверджує, що держава виникла в результаті ведення війн та насильницького підкорення одними людьми, племенами та народами інших.

Психологічна теорія походження держави (Л. Петражицький) пояснює виникнення держави властивостями людської психіки, потребою індивіда жити в колективі, його прагненням до пошуку авторитета, вказівками якого можна було б керуватися в повсякденному житті, бажанням підкоряти та підкорятися.

Органічна теорія походження держави (Г. Спенсер) ґрунтується на уявленні про державу як про живий організм, продукт соціальної еволюції.

Марксистська (матеріалістична, класова) теорія походження держави (К. Маркс, Ф. Енгельс, Ленін) стверджує, що держава виникла внаслідок розвитку знарядь праці, суспільному поділу праці, виникнення класів та класової боротьби, що зумовило створення апарату насильства для управління суспільством.

Теорія інцесту (кровозмішення), автором якої є **Клод Леві-Стросс**, визначає вихідним чинником у виокремленні людини з тваринного світу, структуризації суспільства і виникнення держави утвердження заборони інцесту, коли люди стали помічати, що від кровозмішення народжуються неповноцінні діти. Для реалізації цієї заборони було створено спеціальні органи всередині родової общини, котрі здійснювали контроль за дотриманням заборони, застосовували жорсткі заходи покарання до порушників, а також встановлювали зв'язки з іншими общинами для обміну жінками. Ці органи з часом трансформувалися в державний апарат.

Демографічна концепція походження держави (Е. Босеруп), в основу якої покладено біологічну теорію **Мальтуса**, визначає основною причиною виникнення держави зростання чисельності населення, котре проживає на певній території, та необхідність управління ним.

Расова теорія походження держави (основоположник **Ж. де Гобіно**) була створена для реабілітації рабовласництва в Новому Світі з метою реабілітувати його в очах європейського співтовариства і пояснювала поділ людей на дві раси: господарів, які створили державу, і рабів, котрі здатні лише підкорятися.

Кризова теорія походження держави (А. Венгеров) пояснює виникнення перших державних утворень екологічним кризовим фактором (економічним, соціальним, екологічним) в період неолітичної революції у процесі переходу до виробляючої економіки.

3. Держава і злочинність: небезпека взаємодії

Взаємодія двох складних соціальних явищ – держави і злочинності – має дуже складний характер. *Держава* як форма політичної організації влади складається з сукупності державних органів, установ та підприємств. *Злочинність* є найбільш суспільно небезпечним, системно-структурним утворенням, соціальним явищем, яке виражене в сукупності злочинів та осіб, які їх вчинили. Злочинність є певною соціальною сутністю з такими рисами: структурність, системність, динамічність, організованість, професіоналізм, соціальна (вертикальна та горизонтальна) мобільність, соціальна система регулювання (блатні закони, суди, звичаї, традиції).

В травні 2020 р. РНБО України затвердило *список «злочинців у законі»*, що містив 557 прізвищ (не лише з України, а й з усього світу). Ніхто не може навіть приблизно визначити, скільки тисяч осіб знаходиться у їхньому підпорядкуванні, тобто причетних до організованої злочинності.

Злочинність являє собою певну *культурну сутність*: кримінальна символіка (татування, атрибутивні знаки та ін), *кримінальна мова* (жаргон), блатна творчість (пісні, приказки, тюремні історії та ін.), *культурові прояви* (похоронні ходи та ін.). В злочинності виділяють *функціональність*, тобто її *призначення* у суспільстві.

Злочинність можна розглядати як форму прояву *чужої для нормальної людини соціокультурної практики*, що кримінально карається. Генезис її полягає не в кримінально-правових нормах-заборонах, а в існуючих *фактичних відносинах*, які законодавець змушений визнавати в кримінальному кодексі.

Злочинність є кримінальна соціальна система, яка організована та функціонує за всіма *законами соціального управління*. Практично кожен злочинець пов'язаний із злочинним середовищем, а воно – зі злочинним світом. Організована злочинність відрізняється найвищою формою соціальних зв'язків. Практично, будь-хто, хто вчинив злочин, опиняється у мережах цієї кримінальної системи.

«Взаємодія» держави і злочинності як соціальних систем носить суперечливий характер. З одного боку, ці системи *приречені на протидію*. Держава орієнтована на протидію (охорону, захист права), боротьбу зі злочинністю; а злочинність – на протистояння та опір державному примусу, на виведення зі стану правової стійкості

системи державного та загалом соціального управління. З іншого боку, між цими системами має місце *взаємна підтримка*, що виявляється у вигляді *компромісу*, тобто взаємних поступок. При цьому одні з них мають *суспільно корисний*, а інші – *суспільно шкідливий* чи *суспільно небезпечний характер*. Компроміс може бути реалізований шляхом «убереження» фактичного злочинця від кримінального переслідування. Злочинне співробітництво розвивається на основі «*соціальної дифузії*», тобто взаємопроникнення складових елементів з однієї системи до іншої (процеси *криміналізації влади* та *політизації злочинності*, «освіта» політичної, елітно-владної, бізнес-елітної або олігархічної злочинності). **В. Лунєєв** зазначає, що «є підстави вважати: чим вищий рівень злочинності в суспільстві, тим вищий рівень кримінальності елітних груп і навпаки: чим вища кримінальність еліти, тим вищий рівень злочинності серед усього населення тієї чи іншої країни».

Небезпека негативної взаємодії держави та злочинності полягає в таких чинниках: 1) *злочинність проростає в державні структури і вражає життєво важливі сфери* (закотворчість, державне управління, економіка, політика та ін.); 2) *державна, економічна та інформаційна влада виявляються підвладними криміналітету*; 3) ця взаємодія змінює кримінологічну ситуацію, *посилює негативні процеси та явища*: зубожіння, соціальну та правову незахищеність населення, несправедливість та беззаконня, що призводить до невдоволення людей. У таких умовах неминучі такі події як громадянська війна, або революція. Соціальний вибух неминуче спричиняє і вибух кримінальний.

Сильна, дієздатна держава, що протидіє злочинності, можлива тоді, коли вона захищає національні інтереси, бо криміналіт перекачує за кордон і там відмиває «*брудні*» гроші. Стало звичайним явищем, коли людина, яка перебуває в негараздах з кримінальним законом дуже добре ладнає з виборцями і отримує мандат депутата або державну посаду. Сьогодні держава виступає в ролі регулятора та контролера правовідносин, але вона відносно вільна від адміністративного регулювання власної діяльності, судового та *суспільно-політичного контролю*. Контроль надзвичайно необхідний щодо боротьби з *корупцією*, яка виступає як найважливіший фактор, що продукує організовану злочинність.